

Oponentský posudek na doktorskou disertační práci

Mgr. Martina Proška:

MEZI SYNTAXÍ A STYLISTIKOU – SPISOVNOST A STYLISTICKÁ SYSTEMATIKA NA SYNTAKTICKÉ ROVINĚ ČEŠTINY

Hlavním cílem předkládané disertační práce Mgr. Martina Proška je přispět k objasnění zákonitostí společného uplatňování syntaktické a stylistické systematiky v lingvistických popisech, vytvořit stylistickou systematiku syntaktických jazykových prostředků. Autor sděluje, že původně se mínil orientovat na dichotomii spisovnost – nespisovnost. V průběhu práce však dospěl k úvahám i o jiných stylových příznacích a o jejich zachycování v kodifikačních příručkách češtiny.

Zdrojem dat této práce jsou příklady a jejich stylové charakteristiky uvedené ve dvou druzích českých syntaktických kodifikačních prací: ve významných popisech české syntaxe (1. excerpční materiál) (Grepel, M.; Karlík, P. *Skladba češtiny*. Olomouc : Votobia 1998, zkratka SČ; *Mluvnice češtiny 3*. Praha : Academia 1987, zkratka MČ 3; Běličová, H.; Uhlířová, L. *Slovanská věta*. Praha : Euroslavica 1996, zkratka SV; Běličová, H.; Sedláček, J. *Slovanské souvětí*. Praha, Academia 1990, zkratka SS) na straně jedné, a ve *Slovníku slovesných, substantivních a adjektivních vazeb a spojení* (2. excerpční materiál) (Svozilová, N.; Prouzová, H.; Jirsová, A., Praha : Academia 2005; rovněž zkratka SV) na straně druhé. Autor nehledá zdroj dat v pracích stylistických (s nimiž rovněž pracuje), neboť v syntaktických pracích je jazykový materiál přehledně strukturován.

Práce zaměřená na stylovou diferenciaci syntaktických jazykových prostředků je koncipována jako práce nad lingvistickými popisy, v nichž jsou příklady syntaktických konstrukcí či slovesných vazeb opatřeny indexy vystihujícími jejich stylový příznak. Autor se nezabývá genezí stylových příznaků a kritérii jejich přiřazování jazykovým řetězcům. Se stylovým příznakem pracuje jako s daností, kterou z výše uvedených lingvistických popisů přejímá. Ukazuje, s jakými problémy je třeba se vyrovnat při stylistickém popisu syntaktické struktury syntagmat i výpovědí. Posoudit stylové kvality syntaktické konstrukce vyžaduje současné posouzení syntaktického vztahu (relace), užitého lexika a užitých morfologických prostředků. Svůj zájem soustřeďuje na syntagmata, jejichž jednotky nejsou příznakové na nižších rovinách. O jejich eventuálním stylovém příznaku lze pak dovodit, že je konstruován syntakticky.

Zjistil, že strukturální uspořádání syntaktických jazykových prostředků přináší řadu otevřených problémů, které při zkoumání stylových vlastností jazykových prostředků nižších rovin nenastávají. A správně konstatuje, že kodifikace syntaktických jazykových prostředků naráží na větší obtíže, než kodifikace jazykových prostředků nižších rovin. Nevyslovuje však hypotézu o tom, proč tomu tak je. Při obhajobě by bylo vhodné, kdyby autor vyložil svá zjištění vztahující se ke 4. cíli práce uvedenému v tezích.

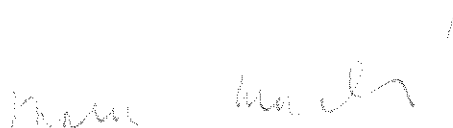
V 5. až 8. kapitole vzhledem ke svým cílům detailně zpracovává 1. excerpční materiál. Předmětem jeho zkoumání jsou pouze ty stylové příznaky, které jsou konstruovány syntaktickými prostředky, tedy ty, pro něž stylová příznakovost vyplývá ze vztahu dvou lexémů v syntagmatu. Jako centrální princip organizace stylové analýzy syntaktických prostředků vyhodnocuje relačnost. Dospívá k vymezení kritérii, která by měla splňovat strukturální stylistická systematika syntaktické roviny češtiny, přičemž nepojednává o jejich splnitelnosti (s. 77-78). Zhodnocení faktu, zda konstrukce A má stejný význam jako

konstrukce B, či zda při nějaké transformaci nedošlo k významovému posunu, je obecně složitější, než je prezentováno (viz historie transformační generativní gramatiky a diskuse k ní). Obdobně je tomu, pokud jde o problematiku úplnosti lingvistického popisu, o níž se pojednává v 11. kapitole. Nelze dost dobře vyslovovat úvahy o tom, které syntaktické konstrukce lze považovat za dubletní, jestliže není řečeno, co jsou to dublety na syntaktické rovině. Je přirozené, že v kodifikačních syntaktických popisech je centrem jazyk spisovný. Z čeho autor vyvozuje, že v SČ výpovědní problematika nepatří do centra tohoto syntaktického popisu?

V 9. a 10. kapitole je prezentována precizní a časově velmi náročná práce s 2. excerpčním materiálem. Je uveden celkový počet hesel valenčního slovníku (16 000), nikoliv však celkový počet hesel slovesných. U sloves hodnocených autorkami slovníku jako „spisovně neutrální“ zjistil 1142 slovesných vazeb, jejichž stylový příznak je syntakticky konstruovaný. Podařilo se mu pozoruhodně vystihnout a charakterizovat podstatu schopnosti slovesných vazeb konstruovat příznakové stylové kvality. Zjistil, že převážná část stylového rozrůznění slovesných vazeb je spojena s přenesením významu slovesa a slovesných vazeb.

Autor není vždy laskavý ke čtenáři. Nevybavil svou práci seznamem zkratk (takže si sám nepovšiml, že zkratku SV užívá pro dvě odlišné lingvistické práce). Sice není zvykem, aby doktorská disertační práce měla vypracován rejstřík užitých termínů, avšak při specifické práci autora s termíny by bylo třeba, aby si čtenář mohl vyhledat výskyt jednotlivých termínů a porovnat, zda se jedná o synonyma či nikoliv (např. *stylový příznak* – *stylová příslušnost* – *stylová kvalita* – *stylový indikátor* – *různě zabarvené prostředky*; *sémantický rys* – *sémantický deskriptor* – *sémantický diferenční rys*). Mnohdy jsem si nebyla jista adekvátní interpretací autorových tvrzení. Uvedu jen několik z mnoha případů: *Tato trichotomie se kromě gramatického a sémantického vyjádření syntaktického vztahu silně opírá o náležitost do valenčního rámce* (s. 75); *Předmětem našeho zájmu bude poměr zastoupení vazeb s různými stylovými příznaky a jejich formálně syntaktická a sémantická stavba* (s. 79); *...je (ne)příznakovost dané vazby závislá rovněž na lexikálním významu lexémů v obsazení jednotlivých participantů* (s. 80); *... pojem „stylový příznak“, ..., může být při stylistických bádáních rozvolňován...* (s. 103).

Předložená práce Mgr. Martina Proška *Mezi syntaxí a stylistikou – spisovnost a stylistická systematika na syntaktické rovině češtiny* splňuje všechny podmínky kladené na doktorskou disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě. Autor dosáhl cílů, které si vytkl, a jeho práce přinesla nové lingvistické poznatky.

Plzeň 6. 5. 2010

Doc. PhDr. Svatava Machová, CSc.
Katedra filozofie FF ZČU Plzeň